

PRVA DAMSKA DETEKTIVSKA AGENCIJA

ALEKSANDAR MEKOL SMIT

Prevela
Ivana Dimić

■ Laguna ■

Naslov originala

Alexander McCall Smith

THE NO. 1 LADIES' DETECTIVE AGENCY

© Alexander McCall Smith, 1999

Translation copyright © 2020 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

*Ova knjiga napisana je za
An Gordon Gilis u Škotskoj
i za
Džoa i Mimi Mak Najt
u Dalasu, u Teksasu*

Sadržaj

Prvo poglavlje	
TATA	9
Drugo poglavlje	
PRE SVIH ONIH DALEKIH GODINA	20
Treće poglavlje	
PODUKE O DEČACIMA I KOZAMA	35
Četvrto poglavlje	
ŽIVOT SA ROĐAKOM I NJENIM MUŽEM	47
Peto poglavlje	
ŠTA VAM JE POTREBNO ZA OTVARANJE DETEKTIVSKE AGENCIJE?	61
Šesto poglavlje	
DEČAK	73
Sedmo poglavlje	
MMA MAKUCI SE BAVI POŠTOM	79
Osmo poglavlje	
RAZGOVOR SA DŽ. L. B. MATEKONIJE.....	85

Deveto poglavlje	
MOMAK	92
Deseto poglavlje	
MMA RAMOCVE RAZMIŠLJA O ZEMLJI DOK SE MALIM BELIM KOMBIJEM VOZI U FRENISTAUN	119
Jedanaesto poglavlje	
AUTO I GRIŽA SAVESTI	122
Dvanaesto poglavlje	
KUĆA MME RAMOCVE U ZEBRINOJ ULICI	129
Trinaesto poglavlje	
ZAŠTO SE NE UDAŠ ZA MENE?	132
Četrnaesto poglavlje	
ZGODAN ČOVEK	136
Petnaesto poglavlje	
OTKRIĆE GOSPODINA DŽ. L. B. MATEKONIJA	141
Šesnaesto poglavlje	
ODSEČENI PRSTI I ZMIJE	148
Sedamnaesto poglavlje	
TREĆI METAKARPAL	169
Osamnaesto poglavlje	
GOMILA LAŽI	174
Devetnaesto poglavlje	
ČARLI GOCO, GOSPODIN S DIPLOMOM	180
Dvadeseto poglavlje	
KAD JE REČ O MEDICINI	185
Dvadeset prvo poglavlje	
VRAČEVA ŽENA	211
Dvadeset drugo poglavlje	
GOSPODIN DŽ. L. B. MATEKONI	219

Prvo poglavlje

TATA

Mma Ramocve imala je detektivsku agenciju u Africi, u podnožju Brda Kgale, koja se sastojala od jednog malog belog kombija, dva pisaaća stola, dve stolice, telefona i stare pisaće mašine. Tu je bio i čajnik u kom je Mma Ramocve – jedina dama privatni detektiv u Bocvani – spravljala biljni čaj. Bile su tu i tri šolje – jedna za nju, jedna za njenu sekretaricu i jedna za klijentelu. Šta više treba jednoj detektivskoj agenciji? Detektivske agencije se oslanjaju na ljudsku intuiciju i inteligenciju, koje je Mma Ramocve imala u izobilju. A nijedan inventar to, naravno, ne bi uključio.

Ali tu je bio i vidik, koji se takođe ne bi pojavio ni u jednom inventaru. Kako bi bilo koja takva lista mogla da dočara šta se može videti s vrata agencije Mme Ramocve? Spređa drvo akacije, pa bodljikavo drvo koje oivičuje divljinu pustinje Kalahari; veliki beli trnovi, kao upozorenje; i tome suprotstavljeni tako nežni sivkasti listovi masline. U njenim granama mogla se kasno po podne ili u sveže rano jutro videti, ili možda pre čuti, ptica selica. A iza akacije, preko puta prašnjavog drumu, kroz granje drveća i žbunje

nazirali su se krovovi grada; na horizontu, u plavom talasaju vreline bila su brda nalik nekim neverovatnim naraslim naseobinama termita.

Svi su je zvali Mma Ramocve, iako bi bilo pravilno, ako bi ljudi hteli da poštuju etikeciju, oslovljavati je sa madam Mma Ramocve. To je pravilno za osobu od ugleda, iako se ona sama nikad time nije koristila. Tako je ostala Mma Ramocve, radije nego Dragocena* Ramocve, što je bilo njeno ime kojim je vrlo malo ljudi zvalo.

Ona je bila dobra žena i dobar detektiv. Dobra žena u dobroj zemlji, moglo bi čak da se kaže. Volela je svoju zemlju, Bocvanu, mesto mira, i Afriku sa svim njenim iskustvenjima. Ne stidim se da budem nazvana afričkim patriotom, govorila je Mma Ramocve. Volim sve ljude koje je Bog stvorio, ali posebno umem da volim ljude koji žive na ovom mestu. To su moji ljudi, moja braća i sestre. Smatram svojom dužnošću da im pomognem da razreše misterije u svojim životima. To jeste moj poziv.

U bezbrižnim trenucima, kada nije bilo prečeg posla i kada je izgledalo da svi dremaju od vrućine, ona bi sedela pod akacijom. Bilo je to prašnjavo mesto i pilići bi s vremena na vreme dolazili da joj kljucaju oko nogu, ali izgleda da je to mesto podsticalo promišljanje. Baš tu bi Mma Ramocve razmišljala o nečemu što bi u svakodnevnom životu lako moglo da se zanemari.

Mma Ramocve je mislila da je sve prethodno bilo nešto drugo. Eto ja, jedina dama privatni detektiv u celoj Bocvani, sedim sada ispred svoje detektivske agencije. A samo nekoliko godina ranije nije bilo ni detektivske agencije, a pre toga nije čak bilo ni zgrada na ovom mestu, postojalo je samo drvo akacije i rečno korito u daljini i Kalahari tu sasvim blizu.

---

* Precious. (Prim. prev.)

U tim danima nije bilo čak ni Bocvane, postojao je samo protektorat Bečunaland, a još pre toga ovde je bila oblast Khama i lavovi sa suvim vetrom u grivama. A gle sada: detektivska agencija, baš ovde usred Gaborona, sa mnom, debeljuškastom detektivkom koja, evo, sedim napolju i mislim ove misli o tome kako je jedna stvar danas, a neka sasvim druga sutra.

Mma Ramocve je otvorila Prvu damsku detektivsku agenciju tako što je prodala stoku svog oca. On je posedovao veliko krdo a osim nje nije imao dece; tako je svako pojedinačno govedo od sto osamdeset ukupno, uključujući i bele bramanske bikove čije dede je on lično uzgajao, pripalo njoj. Goveda su bila prebačena sa svojih pašnjaka u Močudi, gde su u prašini pod nadzorom govedara sačekala da dođe preprodavac stoke.

Pošto je te godine bilo teških kiša i trave u izobilju, cena goveda bila je dosta visoka. Drugačije je bilo prethodne godine kad je veći deo južne Afrike bio pogođen sušom. Ljudi su tada oklevali želeći da zadrže svoju stoku jer bi se bez nje osećali ogoljeno; drugi, očajniji, stoku su pak prodavali, jer je kiša izostajala godinu za godinom i oni su gledali kako im stoka kopni. Mma Ramocve je bila zadovoljna što je njenog oca bolest sprečila da donese bilo kakvu odluku, jer je sada cena skočila i oni koji su se uzdržali od prodaje bili su nagrađeni.

„Želeo bih da sama sebi nađeš posao“, rekao joj je na samrtnoj postelji. „Sada ćeš moći da dobiješ dobru cenu za stoku. Prodaj je i kupi sebi neku radnju. Mesaru možda. Vinaru. Šta god hoćeš.“

Držala je za ruku i gledala u oči svog tatu, svog mudrog tatu, kog je volela više od svih ljudi i čija su pluća sada bila

prepuna prašine iz rudnika, njega koji je ostavljao sa strane i štedeo da bi njoj obezbedio dobar život.

Teško je bilo govoriti kroz suze, ali je uspela da kaže: „Otvoriću detektivsku agenciju u Gaboronu. Biće najbolja u Bocvani. Biće to agencija broj jedan.“

Oči njenog oca su se za trenutak razrogačile i izgledalo je da se bori da nešto kaže.

„Ali... ali...“

Ali onda je izdahnuo pre nego što je uspeo da kaže išta drugo i Mma Ramocve mu je pala na grudi i oplakala dostojanstvo, ljubav i patnju koji su umrli sa njim.

Dala je da se sačini znak u jarkim bojama koji je onda postavljen na početku ulice Lobace, na ulazu u grad, i koji je upućivao na malu zgradu koju je sebi kupila: PRVA DAMSKA DETEKTIVSKA AGENCIJA. ZA SVA POVERLJIVA PITANJA I ISTRAŽIVANJA. USPEH ZAGARANTOVAN SVIM ZAINTERESOVANIMA. AGENCIJU VODI VLASNIK.

Javnost se poprilično zainteresovala prilikom otvaranja njene agencije. Na Radio Bocvani objavljen je intervju s njom, u kom su je prilično nepristojno propitivali o kvalifikacijama, i mnogo bolji članak u novinama *Bocvana*, koji je posvetio pažnju činjenici da je ona bila jedina dama privatni detektiv u celoj zemlji. Članak je isekla, fotokopirala i okačila na vidno mesto na maloj tabli pored vrata agencije.

Posle laganog početka, s iznenađenjem je otkrila da su njene usluge prilično tražene. Pitali su je o svojim nestalim muževima, o tome jesu li im potencijalni poslovni partneri stabilni i o mogućim prevarama među zaposlenima. Skoro u svakom slučaju uspevala je da obezbedi bar neku informaciju za svog klijenta; kad to nije bilo moguće ne bi naplaćivala, što je značilo da nijedan njen klijent nije od nje otišao nezadovoljan. Ljudi u Bocvani vole da pričaju, otkrila je, pa kad bi samo pomenula da je privatni detektiv, zasipali bi je svom

silesijom raznovrsnih podataka. Primetila je da je ljudima laskalo da ih privatni detektiv nešto pita i to bi im razvezivalo jezik. To se dogodilo i sa Srećnom* Bapetsi, jednom od njenih prvih mušterija. Jadna Srećna! Da izgubi svog oca, da ga pronade, a onda da ga ponovo izgubi...

„Srećno sam živela“, rekla je Srećna Bapetsi. „Vrlo srećan život. A onda se ta stvar desila i sad više ne mogu to da kažem.“

Mma Ramocve je posmatrala svoju mušteriju kako pije biljni čaj. Verovala je da je sve što treba da znate o klijentu već ispisano na njegovom licu. Smatrala je da ne treba uzimati u obzir oblik glave, iako ima mnogo onih koji u suprotno još veruju; ona je obraćala posebnu pažnju na crte lica i opšti izgled. A pre svega bi pažljivo studirala oči, jer su one veoma važne. Ceo čovek se vidi kroz oči, njegova suština, zato i sklanjaju pogled iza tamnih naočara i kad su unutra oni ljudi koji imaju nešto da sakriju. Takve treba posebno pažljivo posmatrati.

E sad, ova Srećna Bapetsi je bila pametna, to se odmah videlo. Imala je malo briga – ovo se videlo po tome što nije imala bora na licu, osim od smejanja. Biće da je, dakle, problem sa muškarcima, pomislila je Mma Ramocve. Sigurno su se neki muškarci pojavili i sve upropastili, rušeći njenu sreću svojim rđavim ponašanjem.

„Prvo ću ti reći nešto o sebi“, kazala je Srećna Bapetsi. „Ja sam iz Mauna, to ti je tamo gore na Okavanagu. Moja majka je imala malu radnju i ja sam živela s njom u kući iza. Imale smo mnogo pilića i bile smo vrlo srećne.“

Majka mi je rekla da nas je otac napustio davno, još dok sam ja bila beba. Otišao je da radi u Bulavajo i nikad se nije vratio. Neko nam je napisao – jedan iz Mocvane koji isto tamo živi – da misli da je moj otac umro, ali nije bio

* Happy. (Prim. prev.)

siguran. Kad je jednog dana otišao da poseti nekog svog u bolnici Mpilo i dok je prolazio hodnikom, video je kako na kolicima iznose jednog preminulog koji je, tako je kazao, neobično ličio na mog tatu. Ali ne bi baš mogao da se zakune.

Tako smo nas dve zaključile da je moj otac verovatno mrtav, ali moja majka nije mnogo marila, jer joj se on nikad nije naročito sviđao. A kako ja nisam mogla da ga se sećam, ni meni to nije predstavljalo nešto posebno.

U Maunu sam išla u školu koju su držali katolički misionari. Kad je jedan otkrio da imam smisla za računanje, počeo je da mi pomaže. Rekao je da nikad nije sreo devojčicu koja ume tako dobro da računa.

Valjda je to bilo neobično. Kad bih videla skup brojeva odmah bih ga zapamtila. Onda sam otkrila da umem da sabiram u sebi bez razmišljanja. Lako mi je išlo – nisam morala uopšte da se mučim oko toga.

Sve sam ispite položila sa uspehom i onda sam na kraju otišla u Gaboron i naučila da budem knjigovođa. I to mi je opet bilo lako. Mogla sam samo da bacim pogled na ceo list pun cifara i da ih odmah zapamtim. Onda bih sledećeg dana znala svaku cifru tačno i mogla bih da je zapišem ako mi zatreba.

Dobila sam posao u banci i onda su sledila unapređenja jedno za drugim. Sada sam potknjigovođa broj jedan i mislim da ne mogu više da napredujem jer su svi muškarci zabrinuti da će zbog mene ispasti glupi. Ali ne marim. Imam vrlo dobru platu i uspevam da završim svoj dnevni posao čak i pre tri sata po podne. Posle odem u kupovinu. Imam divnu kuću sa četiri sobe i vrlo sam srećna. Mislim da je sasvim dovoljno sve to postići do trideset osme.“

Mma Ramocve se nasmešila. „Sve je to vrlo zanimljivo. U pravu si. Sve si dobro obavila.“

„Ja imam sreće“, rekla je Srećna Bapetsi. „Ali onda se to desilo. U kuću mi je došao tata.“

Mma Ramocve je uzdahnula. Nije to očekivala. Mislila je da će se ispostaviti problem sa nekim momkom. Očevi, sve u svemu, predstavljaju drugu vrstu problema.

„Samo mi je pokucao na vrata“, kazala Srećna Bapetsi. „Bila je subota i ja sam spavala po podne u svom krevetu kad sam čula kucanje. Ustala sam, otišla do vrata i tamo je stajao taj čovek od oko šezdesetak godina sa šeširom u rukama. Rekao mi je da je on moj tata i da je živeo u Bulavajou dugo, ali da se sada vratio natrag u Bocvanu da me vidi.

Možeš da zamisliš kako sam bila zapanjena. Morala sam da sednem, da se ne bih, čini mi se, onesvestila. On je u međuvremenu progovorio. Rekao je ime moje majke, što je bilo tačno i zatim je rekao da mu je žao što se ranije nije javio. Onda je pitao može li da se nastani u jednoj od soba, jer nema gde da ide.

Ja sam rekla da može, naravno. Bila sam na neki način vrlo uzbuđena što se srećem s tatom i činilo mi se da bi bilo dobro nadoknaditi sve izgubljene godine i boraviti sa njim, posebno zato što je moja jadna majka umrla. Tako sam mu spremila krevet u jednoj od soba i skuvala sam pozamašan ručak, krompire i šnicle, koji je on brzo pojeo. Onda je tražio još.

To je bilo pre otprilike tri meseca. Od tada on živi u toj sobi i ja radim sve za njega. Spremam mu doručak, ručak mu ostavljam u kuhinji, a uveče večeru. Kupujem mu flašu piva na dan, a kupila sam mu i nešto nove odeće i par dobrih cipela. On samo sedi u svojoj stolici ispred kuće i govori mi šta mu još treba.“

„Mnogi muškarci su takvi“, prekinula ju je Mma Ramocve.

Srećna Bapetsi je klimnula glavom. „Ovaj je posebno takav. Nije oprao nijednu šerpu otkad je došao i već sam se

prilično umorila od trčanja za njim. Takođe, troši mnogo mog novca na vitamine i sušeno meso.

Ne bih mu ništa zamerila, znaš, sem jedne stvari. Ja ne mislim da je on moj istinski tata. Nemam načina da to dokažem, ali čini mi se da je ovaj čovek prevarant i da je čuo o našoj porodici od mog pravog tate pre nego što je on umro i sad se samo pretvara. Mislim da je to čovek kome je bio potreban neki starački dom i koji je vrlo zadovoljan ovim domom koji je tako zgodno pronašao.“

Mma Ramocve zatekla je sebe kako pilji u Srećnu Bapetsi iskreno iznenađena. Nije bilo sumnje da je govorila samu istinu. Ono što ju je zapanjilo bila je drskost, tako providna, ogoljena drskost tog čoveka. Kako se samo usuđuje ta persona da dođe i nametne se ovoj blagorodnoj srećnoj osobi! Kakvo kinjenje i prevara! Kakav neskriven i potpun lopovluk!

„Možeš li da mi pomogneš?“, upitala je Srećna Bapetsi. „Možeš li da ispitaš da li je ovaj čovek zaista moj otac? Ako jeste, ja ću mu biti poslušna ćerka i izlaziću na kraj s njim. Ako nije, onda bih više volela da taj čovek ode na neko drugo mesto.“

Mma Ramocve nije oklevala. „Saznaću“, rekla je. „Možda će mi biti potrebno dan ili dva, ali saznaću!“

Naravno, to je bilo lakše reći nego uraditi. Tada su već postojali testovi krvi, ali je ona opravdano sumnjala da bi taj čovek pristao na tako nešto. Ne, moraće da proba nešto subtilnije, nešto što će nesumnjivo dokazati je li on tata ili nije. Zaustavila se na jednoj pomisli. Da! Bilo je nečeg biblijskog u ovoj priči. Šta bi, pitala se, Solomon učinio u ovoj situaciji?

Mma Ramocve je pozajmila bolnički mantil od svoje prijateljice, sestre Gogve. Bio joj je pomalo tesan, pogotovo u ramenima, jer je sestra Gogve, iako proporcionalno građena, bila nešto mršavija nego Mma Ramocve. Ali kad ga je

jednom obukla i natakla belu kapicu na glavu, bila je slika i prilika bolničkog osoblja u bolnici „Princeza Marina“. Bilo je to odlično prerusavanje, pomislila je i zabeležila u svojoj glavi da u budućnosti treba opet da ga iskoristi.

Dok se u svom malom belom kombiju vozila prema kući Srećne Bapetsi, padalo joj je na pamet koliko afrički običaj da se pomaže rodbina može da šteti ljudima. Zнала je za jednog čoveka, policijskog narednika, koji je izdržavao ujaka, dve tetke i jednog daljnjeg rođaka. Ako verujete u starinski moral Secvana, ne možete da odbijete da pružite pomoć rođaku i tu ne bi imalo šta da se prigovori. Ali to je takođe omogućavalo raznim šarlatanima i parazitima da se na tom mestu bolje ugnezde nego bilo gde drugde. Oni su ti koji su razorili sistem, pomislila je. Oni su starim običajima doneli lošu reputaciju.

Kako se približavala kući, počela je da vozi brže. Napokon, ovo je bio nalog milosrđa i ukoliko tata bude sedeo na verandi u svojoj stolici, videće je kako stiže u oblaku prašine. Tata je, naravno, bio tamo uživajući u jutarnjem suncu i ispravio se u stolici kad je ugledao kako mali beli kombi staje pred kapiju. Mma Ramocve je isključila motor i pritrčala kući.

„Poštovani Rra“, obratila mu se užurbano. „Jeste li vi tata Srećne Bapetsi?“

Tata je stao na noge. „Da“, rekao je s ponosom. „Ja sam tata.“

Mma Ramocve je posrnula kao da ne može da dođe do daha.

„Žao mi je što moram da vam saopštim, ali desila se saobraćajna nezgoda. Srećnu je pregazio auto i ona je u bolnici u vrlo teškom stanju. Operacija je u toku.“

Tata je ispustio krik. „Ahh! Moja ćerka! Moja mala Srećna!“

Dobar si glumac, pomislila je Mma Ramocve, osim ako... Ne, više je volela da veruje instinktu Srećne Bapetsi. Devojka bi morala da zna svog rođenog oca, pa makar ga ne videla još od pelena.

„Da“, nastavila je. „To je stvarno žalosno. Ona je veoma loše. I sad je potrebno mnogo krvi da se nadoknadi krv koju je izgubila.“

Tata se sledio. „Moraju onda da joj daju tu krv. Mnogo krvi. Ja ću dati pare.“

„Nisu pare u pitanju“, rekla je Mma Ramocve. „Krv je besplatna. Nego nemamo njenu krvnu grupu. Moramo da je dobijemo od njene porodice, a ona nam je rekla da ste joj vi jedini rod, tako da moramo od vas da tražimo.“

Tata se srućio na stolicu.

„Ja sam star čovek“, rekao je.

Mma Ramocve je nanjušila da će ovo delovati. Da, ovaj čovek je prevarant.

„Zato i tražimo od vas“, kazala je. „Njoj treba tako mnogo krvi, da će vam uzeti skoro pola vaše. A to je vrlo opasno po vas. Možete čak i da umrete.“

Na to je tata zinuo.

„Da umrem?“

„Da“, rekla je Mma Ramocve. „Ali vi ste njen otac i mi znamo da ćete vi to učiniti za svoju ćerku. A sada požurimo da ne bude prekasno. Doktor Mogile čeka.“

Tata je na to samo otvorio i zatvorio usta.

„Hajdemo“, rekla je Mma Ramocve, hvatajući ga pod ruku. „Pomoći ću vam do kombija.“

Tata je ustao na noge, a onda ponovo pokušao da sedne. Mma Ramocve ga je povukla.

„Ne“, rekao je. „Neću da idem.“

„Morate“, rekla je Mma Ramocve. „Hajte već jednom.“

Tata je zavrteo glavom odrečno. „Ne“, rekao je iznemoglo. „Neću. Vidite, ja zapravo nisam njen stvarni tata. Tu se desila greška.“

Mma Ramocve ispusti njegovu ruku. Zatim prekrsti ruke i stade pred njega unoseći mu se u lice.

„Dakle vi niste njen tata! Vidi, vidi! Šta tražite onda na njevoj stolici i zašto jedete njenu hranu? Zar niste čuli za Kazneni zakon Bocvane i šta on nalaže za ljude poput vas? Jelte?“

Tata je sagnuo glavu ka zemlji i odmahnuo njome.

„E, pa“, rekla je Mma Ramocve, „uđite u kuću i pokupite svoje stvari. Imate pet minuta. Onda ću vas lično odvesti do autobuske stanice i smestiti u autobus. Gde vi zapravo živite?“

„U Lobaceu“, rekao je tata. „Ali mi se tamo ne sviđa.“

„Pa“, rekla je Mma Ramocve, „ako počnete nešto da radite umesto što po ceo dan sedite u stolici, možda će vam se i dopasti. Tamo ima mnoštvo tikava koje treba brati. Šta velite na to, za početak?“

Tata je pogledao ojađeno.

„Ulazite!“, naredila je. „Ostalo vam je još četiri minuta!“

Kad se tog dana Srećna Bapetsi vratila kući, zatekla je ispraznjenu sobu, a od tate ni traga ni glasa. Bila je tu i beleška od Mme Ramocve na kuhinjskom stolu koja joj je, kad je pročitala, vratila osmeh na lice.

To ipak nije bio tvoj tata. Našla sam najbolji način da to utvrdim.

Naterala sam ga da mi to sam kaže. Možda ćeš jednog dana naći svog pravog tatu. Možda i ne. U međuvremenu možeš ponovo da budeš srećna.

Drugo poglavlje

PRE SVIH ONIH DALEKIH GODINA

Mi ne zaboravljamo, pomislila je Mma Ramocve. Naše su glave možda male, ali su pune sećanja kao što nebo ponekad ume da bude puno pčela, hiljade sećanja, mirisa, mesta, malih stvari koje su nam se dogodile i koje nam se vraćaju, neočekivano, da nas podsete na to ko smo. I ko sam ja? Ja sam Dragocena Ramocve, građanka Bocvane, ćerka Obeda Ramocvea koji je umro zato što je bio rudar i nije više mogao da diše. Njegov život nije ostao zabeležen; ima li ikoga ko će zabeležiti živote običnih ljudi?

Ja sam Obed Ramocve, i rođen sam 1930. u blizini Malapije. Malapije je na pola puta između Gaborona i Frensistau-na, na putu koji izgleda kao da mu nema kraja. U to vreme to je bio prašnjav drum, naravno, i mnogo je važnija bila železnička pruga. Pruga se spuštala iz Bulavajoa, presećala Bocvanu kod Šljivika i onda produžavala na jug obodom zemlje skroz do Mafikenga s druge strane.

Kao dečak sam imao običaj da posmatram vozove dok ih odvlače na sporedni kolosek. Ispuštali su strahovito mnogo

pare i mi smo čekali jedan drugoga da trčimo pored šina što bliže možemo. Železničari su vikali na nas, šef stanice je duvao u pištaljku, ali nikada nisu uspeli da nas se otarase. Krili bismo se iza rastinja i kutija i iskakali odatle da tražimo parice ispod zatvorenih prozora vozova. Videli bismo bele ljude kako gledaju kroz prozore kao duhovi i oni bi nam ponekad dobacili po koju rodezijsku paru – velike barkarne novčiće sa rupom u sredini – ili, ako nam se posreći, malecki srebrnjak koji smo zvali kukica i s kojim smo mogli da kupimo malu konzervu sirupa.

Malapije je bilo zabito selo s kolibama od smeđih cigala od blata ispečenog na suncu i s nekoliko kuća čiji su krovovi bili popločani limom. One su pripadale železničkim vlastima i činilo nam se da predstavljaju nedostižno nedodirljivo bogatstvo. Bila je tu i škola koju je vodio jedan stari anglikanski sveštenik i bela žena čije je lice bilo dopola uništeno opekotinama od sunca. Oboje su govorili secvana narečjem, što je bilo neuobičajeno, ali su nam predavali na engleskom i insistirali na tome da ostavimo svoj jezik u dvorištu, mlateći nas do bola.

S druge strane druma počinjala je ravnica koja se prostirala do Kalaharija. Bila je to bezlična zemlja sa izraslim, bez ikakvog reda, niskim trnovim drvećem na čijim su se granama skupljale ptice-nosorози i drhteće molope sa svojim predugačkim pernatim repovima. To je bio, izgledalo je, beskrajan svet, i to je ono što je Afriku tada, mislio sam, činilo toliko različitom. Ničemu nigde nije bilo kraja. Čovek je mogao da hoda ili da jaše doveka i da nikuda nikada ne stigne.

Sada mi je šezdeset godina i Bog, čini mi se, ne mari da me još dugo zadržava u životu. Možda još koju godinu, mada sumnjam; bio sam kod doktora Mofata u Holandskoj

reformatorskoj bolnici u Močudiju da mi pregleda pluća. On je odmah, čim je poslušao, shvatio da sam bio rudar, pa je samo zavrteo glavom i rekao da rudnici imaju raznovrsne načine da naude ljudima. Dok je govorio, setio sam se pesme koju su Soto rudari pevali. Ovako su pevali: „Rudnik jede čoveka. I kad ga napustiš, čak i tada te može pojesti.“ Svi smo znali da je to istina. Može da te ubije obrušavanje stene, a godinama kasnije, kad ti je silaženje u okno samo daleka uspomena ili samo noćna mora koja ti je došla u san, rudnik opet može da te ubije. Rudnici su se vraćali po svoje, baš kao što su se vraćali sada po mene, tako da nisam bio iznenađen onim što je doktor Mofat imao da mi kaže.

Neki ljudi ne mogu da podnesu takve vesti. Misle da treba večno da žive i onda plaču i nariču kad shvate da im je kucnuo čas. Ja se ne osećam tako i neću jadikovati zbog onoga što mi je doktor rekao. Jedino me rastužuje to što ću ostaviti Afriku kad umrem. Volim Afriku, ona mi je i otac i majka. Kad budem mrtav, nedostajće mi mirisi Afrike jer je rečeno da tamo gde idem, gde god da je to, nema ni mirisa ni ukusa.

Ne tvrdim da sam hrabar čovek – pošto nisam – ali stvarno me ne pogađa ta vest koju sam čuo. Mogu da se osvrnem unazad, na svojih šezdeset godina, i da pomislim na sve što sam video i kako sam počeo ni sa čim, a završio sa skoro dve stotine goveda. A imam i dobru ćerku, privrženu, koja me pazi i kuva mi čaj dok ja sedim ovde na suncu i gledam prema brdima u daljini. Kad gledate ta brda u daljini, ona se plave; kao što se plavi cela zemlja u daljini. Mi smo ovde daleko od mora, Angola i Namibija su između nas i mora, a opet imamo ovaj veliki prazni okean plavetnila oko nas i iznad nas. Nijedan mornar ne bi bio usamljeniji od nekog ko bi stajao usred naše zemlje s kilometrima plavetnila oko sebe.

Nikada nisam video more, mada me je čovek s kojim sam radio u rudnicima jednom pozvao kod sebe u zemlju Zulu. Pričao mi je da oni imaju zelena brda koja dosežu do Indijskog okeana i da on sa svog dovratka može da vidi brodove u daljini. Pričao mi je da žene iz njegovog sela prave najbolje pivo u zemlji i da tamo čovek može godinama da sedi na suncu i da ne radi ništa, sem da pravi decu i pije kukuruzno pivo. Pričao mi je da će moći da mi nabavi ženu ako odem s njim i da će oni zanemariti što ja nisam Zulu – ukoliko sam spreman da platim ocu onoliko koliko traži za ćerku.

Ali zašto bih uopšte poželeo da idem u zemlju Zulu? Zašto bih ikada želeo išta drugo osim da živim u Bocvani i da se oženim devojkom Cvana? Rekao sam mu da mi zemlja Zulu deluje lepo, ali da svaki čovek ima u svom srcu mapu svoje zemlje i da mu srce nikad ne dozvoljava da zaboravi svoju zemlju. Rekao sam mu da mi u Bocvani nemamo zelena brda ni more, ali imamo Kalahari i zemlju koja se prostire dalje nego što iko može da zamisli. Rekao sam mu da kad je čovek rođen na suvoj zemlji, iako može da sanja o kiši, ne čezne za njom mnogo i ne mari što sunce neprekidno tuče po tlu. Tako nikad nisam otišao s njim u zemlju Zulu i nikada nisam video more. Ali to me nije učinilo nesrećnim, nijedanput.

Tako sada sedim ovde, dok mi se kraj približava, i mislim o svemu što mi se dogodilo. Ne prođe nijedan dan da ne pomislim na Boga i na to kako će biti kad umrem. Nisam uplašen jer se ne bojim bola, ovaj koji ja osećam je sasvim podnošljiv. Dali su mi lekove – i rekli su mi da ih uzimam kad mi bol u grudima postane nepodnošljiv. Ali ti lekovi me čine pospanim, a ja bih radije da sam budan. I tako mislim na Boga i šta će mi reći kad dođem pred njega.

Neki misle da je Bog belac, tu su ideju doneli misionari pre mnogo godina i ona se uvrtila ljudima u glavu. Ja ne mislim da je tako, jer nema razlike između crnog i belog čoveka; svi smo mi isti; mi smo samo ljudi. Uostalom, Bog je ionako bio ovde i pre nego što su se pojavili misionari. Drugačije smo ga zvali tada i nije živeo u jevrejskom mestu; živeo je ovde u Africi, u stenama, na nebu, na mestima na kojima smo znali da je voleo da bude. Kad umreš, ideš negde drugde gde je Bog već bio, ali nećeš moći da mu budeš previše blizu. Zašto bi on to želeo?

Mi u Bocvani imamo priču o dva deteta, bratu i sestri, koje je uragan odneo na nebo da bi tamo otkrili da su nebesa puna prelepih belih krava. Tako ja volim da mislim o tome i nadam se da je to istina. Nadam se da ću kad umrem dospeti na neko mesto gde su takve krave blagog daha koje će me sa svih strana okruživati. Ako je to ono što me čeka, biću srećan da odem sutra, čak i sada, istog ovog trenutka. Voleo bih ipak da se pozdravim sa Dragocenom i da je držim za ruku kad budem odlazio. To bi bio srećan odlazak.

Ja volim našu zemlju i ponosan sam što sam Mocvana. Ni u jednoj drugoj afričkoj zemlji ljudi ne drže tako visoko uzdignute glave kao mi. Kod nas nema političkih zatvorenika i nikad ih nije ni bilo. Kod nas je demokratija. Mi smo bili pažljivi. Banka Bocvane je puna novca od naših dijamanata. Nama ništa ne pripada.

Ali u prošlosti stvari su loše stajale. Pre nego što smo sagradili svoju zemlju, morali smo da idemo u južnu Afriku da radimo. Išli smo u rudnike zajedno sa ljudima iz Lesotoa, Mozambika, Malavije i svih drugih zemalja. Rudnici su usisavali naše ljude i ostavljali po kućama starce i decu. Mi smo iskopavali zlato i dijamante da bi se beli ljudi bogatili. Oni su gradili svoje velike kuće, sa zidovima, i imali

automobile. A mi smo ispod njih kopali i iskopavali kame-
nje od kog su oni sve to sebi gradili.

Ja sam u rudnike otišao sa osamnaest godina. Tada smo se zvali Protektorat Bečuanaland i nama su vladali Britanci da bi nas zaštitili od Boera (oni su bar tako to objašnjavali). Postojao je dole u Mafikengu načelnik, na granici sa Južnom Afrikom i on bi se popeo i razgovarao sa poglavicama. Rekao bi: „Uradite ovo, uradite ono.“ I poglavice su mu se pokoravale jer su znale da će ih on u suprotnom smeniti. Ali neki od njih su bili dovitljivi i kad bi načelnik govorio: „Uradite to i to“, oni bi odgovarali: „Da, da, gospodine, uradiću“, i onda bi iza njegovih leđa stalno radili drugu stvar ili se samo pretvarali da nešto rade. Tako se mnogo godina ništa nije dešavalo. To je bio dobar sistem vladavine, jer većina ljudi nije ni želela da se išta desi. U tome je problem sa današnjim vladama. Oni stalno hoće nešto da rade; stalno su prezauzeti mislima šta bi još da urade. To nije ono što ljudima treba. Ljudi samo hoće da ih ostave da na miru čuvaju svoja goveda.

Do tada smo već bili napustili Malapaji i otišli da živimo u Močudi odakle je rodbina moje majke. Meni se sviđa Močudi i bio bih srećan da tamo ostanem, ali otac je rekao da moram u rudnike, jer njegova zemlja nije bila dovoljna da izdržava mene i moju ženu. Nismo imali mnogo stoke i uzgajali smo tek toliko useva da preguramo godinu. Tako, kad se sa granice pojavio kamion, ja sam se prijavio, oni su me izmerili, poslušali mi pluća i poterali me da deset minuta trčim gore-dole niz ogradu. Onda je čovek kazao da ću biti dobar rudar i onda su mi dali da napišem svoje ime na papir. Pitali su me za ime mog poglavice i da li sam ikad upadao u nevolje i imao posla sa policijom. To je bilo sve.

Otputovao sam sledećeg dana kamionom. Imao sam jedan sanduk koji mi je otac kupio u indijskoj radnji. Posedovao sam samo jedne cipele, ali sam imao rezervnu košulju i nekoliko rezervnih pantalona. To je bilo sve što sam imao, osim pečenice koju mi je majka spremila. Natovario sam svoj sanduk na krov kamiona i onda su sve porodice na ispraćaju počele da pevaju. Žene su plakale, a mi smo mahali. Mladi ljudi se uvek trude da ne plaču i da ne izgledaju tužno, ali sam znao da nam je svima u srcu ledeno.

Trebalo nam je dvanaest sati da stignemo do Johanezburga jer su putevi bili loši u to vreme i ako bi kamion požurio, mogla je da mu se slomi osovina. Putovali smo kroz Zapadnu Transvalu, po vrućini kao u kokošinjcu. Svakog sata vozač bi zaustavio kamion, došao pozadi i dao nam bidone s vodom koje su dopunjavali u svakom gradu kroz koji smo prošli. Bilo je dozvoljeno zadržati bidon samo na koji tren i za to vreme trebalo je popiti što više. Oni koji su već drugi ili treći put išli, znali su sve o tome i imali su boce sa vodom koje bi davali očajnicima. Mi smo svi bili iz Bocvane i niko ne bi pustio svog sabrata Mocvana da pati.

Stariji su se brinuli o mlađima. Učili su ih da sad kad su potpisali ugovore da budu rudari, više nisu deca. Govorili su nam da ćemo u Johanezburgu videti stvari kakve ni zamisliti nismo mogli, i ukoliko budemo slabi ili glupi ili ako ne budemo vredno radili, naš će život od sada biti samo patnja. Učili su nas da ćemo se suočiti sa surovošću i zlom, ali ako se budemo držali svojih iz Bocvane i radili što nam stariji kažu, preživemo. Mislio sam da malo preteruju. Sećam se kako su nam stariji dečaci pred polazak u školu govorili da moramo u školu i šta nas sve čeka. Svašta su govorili da nas zaplaše, a stvarnost je bila sasvim drukčija. Ali

ovi ljudi su govorili čistu istinu. Ono što nas je čekalo bilo je baš tako kao što su oni predviđali, ako ne i gore.

U Johanezburgu su nas dve nedelje trenirali. Svi smo bili uglavnom jaki i sposobni, ali nikog nisu slali u rudnike dok još više ne ojača. Zato su nas odveli u neku građevinu u koju su pustili paru i terali su nas da svaki dan po četiri sata preskačemo preko prepreka. Za neke je to bilo previše pa su se onesveščivali i morali su da ih dižu na noge, ali ja sam nekako preživio i poslat sam na sledeći deo treninga. Rekli su nam kako će nas spustiti u rudnike i šta se očekuje od nas da radimo dole. Govorili su nam o sigurnosti i kako kamenje može da nas smrskava ako smo nepažljivi. Dovedi su čoveka bez nogu da nam ispriča šta mu se desilo.

Naučili su nas jezik funagalo kojim su se pod zemljom izricale naredbe. To je čudan jezik. Kad bi ga čuli Zulu bi se smejali, jer je u njemu bilo vrlo mnogo zulu reči, ali to nije bio zulu. Bio je to jezik podoban za naređivanje. Imao je u sebi mnogo reči za guraj, kopaj, nosi, tovari i nijednu za ljubav ili sreću ili za zvuke koje ptice jutrom proizvode.

Onda smo se spustili u okno gde su nam pokazali šta ćemo raditi. Zatvorili su nas u kaveze koji su visili na ogromnim točkovima i koji su se sjurili nadole kao kad se soko ustremi na svoju lovinu. Dole su postojali vozovi, vozići, u koje su nas nagurali i kojima su nas odvezli do kraja podugačkih mračnih tunela obloženih zelenim stenjem i prašinom. Moj posao bio je da punim kolica kamenjem koje je otkopano i to sam radio po sedam sati dnevno. Ojačao sam prilično, ali stalno je oko mene bila prašina, prašina, prašina.

Neki rudnici su bili opasniji i svi redom smo tačno znali koji su. Retko su se u sigurnim rudnicima mogla videti nosila, dok ih je u opasnim rudnicima bilo. Često su na njima iz kaveza iznosili ljude koji su jaukali od bolova ili, što je još

gore, one koji se nisu ni čuli ispod teških crvenih ćebadi. Svi smo znali da je jedini način za preživljavanje bio da se nađeš u ekipi sa ljudima koji imaju ono što smo zvali osećaj za kamen. To je svaki dobar rudar imao. Trebalo bi da može da vidi šta kamen radi – šta oseća – i kad su potrebni novi podupirači. Ako jedan čovek ili dvojica u ekipi nisu to znali, kako god da su ostali bili dobri, ništa nije vredelo. Kamen bi se sručio i na dobrog i na lošeg rudara.

Šansa za preživljavanje zavisila je i od toga kakvog belog rudara smo imali za šefa ekipe, jer su oni postavljeni za šefove, ali je mali broj njih nešto radio. Ako je ekipa bila dobra, onda bi naš šef tačno znao šta i kako da radi. Belac bi se pretvarao da izdaje naredbe, ali je znao da od našeg šefa zavisi da li će posao biti obavljen. Ali bi glup belac, a takvih je bilo koliko hoćeš, suviše nagonio ekipu. On bi vikao i udarao ljude jer ne rade dovoljno brzo i to je moglo da bude vrlo opasno. S druge strane, belac nikad nije bio tu kada bi se stena odvaljivala. Vratio bi se u rudnik sa ostalim belcima čekajući da ga izvestimo da je posao obavljen.

Nije bilo neobično da belac tuče svoje ljude ako se razgnevi. Šefovi smena bi na to zažmurili i pustili ga, iako ne bi smeli. Mi, međutim, nikada nismo smeli da uzvratimo, ma koliko nezasluzeno da smo udarani. Gotov si ako udariš rudara belca. Na izlazu iz okna čekala bi te policija i moglo se dobiti godinu ili dve zatvora.

Držali su nas razdvojeno, jer belci to tako rade. Svazi su bili u jednoj grupi, Zulu u drugoj i Malavijani u trećoj. I tako dalje. Svako je bio sa svojim i morao da sluša svog šefa. Ako bi šef za nekoga rekao da je neposlušan i da stvara probleme, poslali bi ga kući ili bi namestili da ga policija prebija dok se ponovo ne urazumi.

Svi smo se bojali Zulua, iako sam ja imao tog prijatelja koji je bio ljubazan Zulu. Zulu ljudi su sebe smatrali boljima od nas ostalih i ponekad su nas zvali ženama. Ako bi izbila tuča, uvek bi je izazvao Zulu ili Basoto, nikada Bocvana. Mi nismo voleli tuče. Jednom je pijani Mocvana u subotu večer greškom zalutao u boravište Zulua. Oni su ga prebili kamdžijama i ostavili na drumu da bude pregažen. Srećom ga je policijski kombi ugledao i spasio, inače bi bio ubijen. Samo zato što je zalutao u pogrešno boravište.

Četiri godine sam radio u ovim rudnicima i uštedeo sam sav novac. Drugi su trošili na žene u gradu, na piće i finu odeću. Ja nisam ništa kupio, čak ni gramofon. Sve sam slao kući u Standard banku i za to sam onda kupovao stoku. Svake godine bih kupio još koju kravu koju sam davao na čuvanje mom rođaku. Krave su se telile i moje krdo se polako uvećavalo.

Verovatno bih ostao u rudnicima duže da mi se nije dogodila jedna strašna stvar. To se desilo nakon petnaest godina provedenih u rudnicima. Tada sam već imao mnogo bolji posao, bio sam pomoćnik минера. Mi nismo mogli da budemo минери, to je bio posao za belce, ali ja sam dobio da nosim минеров eksploziv i da mu pomažem u postavljanju fitilja. To je bio dobar posao i sviđao mi se taj za koga sam radio.

Jednom je on nešto zaboravio u tunelu – malu kanticu sa svojim sendvičima – i zamolio me da mu je donesem. I ja sam se spustio da potražim njegovu kanticu u tunelu u kome je prethodno radio. Tunel je bio osvetljen fenjerima koji su bili okačeni po svodu celom dužinom, tako da je bilo sasvim bezbedno tuda hodati. Ali ipak se moralo voditi računa, jer su tu i tamo bile ogromne jame nastale od eksplozija. Umele su da budu i dvesta stopa duboke i pravile su otvore na stranama tunela sve do sledećeg radnog nivoa,

nalik na podzemne kamenolome. Ponekad su ljudi upadali u te jame, obično svojom greškom. Ne bi gledali kuda idu, ili bi hodali neosvetljenim tunelom kada su im baterije na šlemovima bile oslabljene. Ponekad bi neko samo zakoračio preko ivice bez posebnog razloga, ili zbog toga što je bio nesrećan i nije više hteo da živi. Nije se nikad moglo znati zasigurno; mnogo je tuge u srcima ljudi koji su daleko od svoje zemlje.

Zamakao sam za ugao u tunelu i našao se u okrugloj sobi. Na njenom kraju je bila jama i stajao je znak upozorenja. Četiri čoveka su stajala na toj ivici i držala jednog za ruke i noge. Zaljuljali su ga i bacili preko ivice u bezdan baš kad sam naišao. Čovek je kriknuo na jeziku ksoza i ja sam ga čuo. Rekao je nešto o detetu, nisam baš sve razumeo jer ne znam dobro jezik ksoza. I onda je nestao.

Stajao sam kao ukopan. Još me nisu ugledali, ali jedan se okrenuo i uzviknuo na jeziku zulu. Onda su potrčali prema meni. Ja sam se okrenuo i pobegao kroz tunel. Znao sam da ću završiti kao i njihova žrtva na dnu jame ako me uhvate, tako da to nije bila trka koju sam smeo da izgubim.

Znao sam da su me videli i da će me ubiti iako sam im izmakao. Video sam ubistvo, mogao sam da posvedočim, tako da sam znao da više ne mogu da ostanem u rudniku.

Obratio sam se mineru. On je bio dobar čovek i pažljivo me je slušao dok sam mu govorio da ću morati da odem. Nijednom drugom belcu ne bih mogao ovako nešto da poverim, ali ovom sam mogao i on me je razumeo.

Ipak je pokušao da me ubedi da prijavim policiji.

„Kaži im ono što si video“, rekao je na afričkom. „Reci im. Oni mogu da uhvate te Zulu ljude i da ih obese.“

„Ne znam koji su to ljudi. Oni će me se prvi domoći. Vraćam se svojoj kući.“

On me je pogledao i klimnuo glavom. Onda se rukovao sa mnom, što mi se prvi put dogodilo sa jednim belcem.

„Vrati se kući svojoj ženi“, rekao je. „Kad muškarac predugo ostavi ženu da ga čeka, ona počne da zapada u nevolje. Veruj mi. Idi i napravi još dece.“

Tako sam napustio rudnike tajno, kao lopov, i vratio se u Bocvanu 1960. godine. Ne mogu da opišem kako mi je srce bilo puno kad sam prešao granicu i kročio nazad u Bocvanu ostavljajući zauvek za sobom Južnu Afriku, to mesto u kome sam svakog dana strepeo za sopstveni život. Opasnost i tuga visile su svakodnevno nad Johanezburgom kao oblak i nikada tamo nisam uspevao da budem srećan. U Bocvani je bilo sasvim drugačije. Nije bilo policajaca sa psima; nije bilo *totsija* sa noževima koji su vrebali da te pokradu; čoveka nije svakog bogovetnog jutra budila sirena koja ga je pozivala da siđe u zemljino grotlo. Nije bilo uvek iste velike gomile ljudi s raznih dalekih strana, koji su svi čeznuli za svojim kućama, svi da budu negde drugde. Ostavio sam za sobom tamnicu – veliku stenjuću tamnicu pod suncem.

Kad sam se vratio kući i kada sam sišao iz autobusa i ugledao *koplje* i poglavičino mesto i koze, samo sam stao i zaplakao. Prišao mi je čovek kog nisam poznavao, stavio mi ruku na rame i upitao me da li sam se upravo vratio iz rudnika. Rekao sam mu da jesam, a on je samo klimnuo glavom i ostavio ruku na mom ramenu dogod se nisam isplakao. Potom se nasmešio i otišao. Ugledao je moju ženu kako nam dolazi u susret i nije hteo da se meša u povratak muža svom domu.

Ja sam se tri godine pre toga bio oženio, iako smo se jedva nešto malo videli otkad smo se venčali. Dolazio sam iz Johanezburga jedanput godišnje na po mesec dana i to nam je bio sav zajednički život. Posle moje poslednje posete ona je zatrudnela i moja mala devojčica se rodila u mom odsustvu.

Sada je trebalo da je vidim i zato je moja žena došla s njom da me dočeka. Stajala je tako sa tim detetom u naručju, s detetom koje mi je bilo dragocenije od sveg zlata u svim rudnicima Johanezburga. Bilo je to moje prvorođenče, moje jedino dete, moja devojčica, moja Dragocena Ramocve.

Dragocena je ličila na svoju majku koja je bila dobra debeljuškasta žena. Igrala bi se u dvorištu i smejala bi se kad bih je podigao. Imao sam kravu koja je davala dobro mleko i držao sam je u blizini za Dragocenu. Davali smo joj i sirupa i jaja svakodnevno. Moja žena ju je mazala vazelinom koji joj je utrjavala u kožu tako da se sijala. Govorilo se da je to najlepše dete u Bečuanalandu i žene su izdaleka dolazile da je vide i drže u naručju.

Onda je moja žena, njena majka, umrla. Tada smo živeli u predgrađu Močudija i ona je običavala da ide u posetu nekoj svojoj tetki koja je živela pored železničke pruge u blizini Frensistaun druma. Nosila je tamo hranu jer je ta tetka bila suviše stara da se brine o sebi i imala je samo jednog sina obolelog od sufube koji nije mogao mnogo da se udaljava od kuće.

Ne znam kako se sve zbilo. Neki kažu da je trčala ne gledajući kuda ide zbog oluje koja ju je iznenadila i munja koje su počele da sevaju. Ali zatekla se na šinama kada je naišao voz iz Bulavajoa i on je udario. Mašinovođa je bilo strašno žao što je nije video, što je verovatno bilo tačno.

Jedna moja rođaka je došla da se brine o Dragocenoj. Šila joj je odeću, vodila je u školu i kuvala nam. Bio sam tužan i mislio sam: ništa u ovom životu nije ti ostalo osim Dragocene i goveda. Odlazio sam tako tužan na pašnjake kod mojih goveda da vidim kako su i da platim govedara. Sada sam imao više goveda, tako da sam čak pomišljao da kupim radnju. Ali odlučio sam da sačekam i da ostavim Dragocenoj da kupi radnju kad ja umrem. Osim toga,

prašina iz rudnika mi je uništila pluća i nisam bio u stanju da se brzo krećem i da podižem stvari.

Jednog dana vraćao sam se s pašnjaka i već sam bio na glavnom drumu koji je vodio od Frensisstauna ka Gaboronu. Bio je vreo dan i seo sam pod drvo pokraj drumu da sačekam autobus koji je trebalo kasnije tuda da naiđe. Zaspao sam čekajući i onda me je probudio zvuk kola koja su se zaustavila.

Bila su to velika, čini mi se, američka kola i neko je u njima sedeo na zadnjem sedištu. Vozač je izašao i obratio mi se na secvana jeziku, iako su tablice kola bile južnoafričke. Vozač je rekao da im je voda iscurila iz kola i da li znam gde bi mogli da je nađu. A kako je baš na stazi do mog pašnjaka bilo pojilo za stoku, odveo sam vozača da napuni kanister vodom.

Kada smo se vratili da sipamo vodu u auto, čovek sa zadnjeg sedišta je izašao i stojeći gledao u mene. Nasmešio se da pokaže da je zahvalan za pomoć koju sam im pružio i ja sam uzvratilo osmeh. Onda sam shvatio da znam ko je taj čovek, to je bio upravnik svih rudnika u Johanezburgu – jedan od Openhajmerovih ljudi.

Prišao sam i rekao ko sam. Kazao sam da se zovem Ramocve i da sam radio u rudnicima i da žalim što sam ranije morao odande da odem, ali da je to bilo usled okolnosti koje su bile izvan moje kontrole.

On se nasmejao i rekao da je dobro što sam tako dugo godina radio u rudnicima. Rekao je da mogu sa njim da se povezem i da će me dovesti do Močudija.

Tako sam stigao natrag u Močudi u tim kolima i ovaj znameniti čovek je svratio u moju kuću. Video je Dragoceanu i rekao da je divno dete. Onda je pogledao na sat pošto je popio malo čaja.

„Sad moram natrag“, rekao je. „Moram da stignem u Johanezburg.“

Rekao sam da će se njegova žena sigurno ljutiti ako ne stigne na vreme na večeru koju mu je spremila. Rekao je da je to vrlo verovatno.

Izašli smo napolje. Openhajmerov čovek se uhvatio za džep i izvadio novčanik. Skrenuo sam pogled dok je vadio novac; nisam želeo njegov novac, ali on je insistirao. Rekao je da sam ja bio jedan od Openhajmerovih ljudi i da se Openhajmer brine o svojim ljudima. Onda mi je dao dve stotine randa i ja sam rekao da ću ih potrošiti na bika, pošto sam baš izgubio jednog.

Njemu se to dopalo. Rekao sam mu da ide u miru i on je meni isto rekao da ostanem u miru. Tako smo se rastali i više nikad nisam video mog prijatelja, ali on je zauvek ostao ovde, u mom srcu.